

ІННОВАЦІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ У ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ РІЗНИХ ВИДІВ ХУДОЖНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Музика у багатофункціональному, поліфакторному ряду мистецтва дає змогу вибудовувати такі музичні освітні моделі, у яких поєднуються традиційні та інноваційні аспекти підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів.

Інноваційна підготовка – це ефективний інтегрований поліхудожній підхід, який простежує внутрішні, образні, духовні зв'язки слова, звуку, кольору, простору, руху, форми, жесту. Тому, зразком сукупності педагогічних умов підготовки учителів-музикантів для початкової школи можуть бути комплексні репертуарні програми.

Складання комплексних репертуарних програм має відбуватися у контексті ідеї «взаємодії мистецтв»: музики – літератури (поезії), музики – візуальних мистецтв, музики – архітектонічної творчості; музики – хореографії, музики – театру (кіно) (див. табл. 1).

У змісті підготовки учителів до музично-творчого розвитку учнів взаємодія «музика-література (поезія)», «образотворче (візуальне) мистецтво» займає особливе місце. У молодших школярів зазначена взаємодія мистецтв «спрацьовує» у зворотному порядку: там, де закінчується лінія або фарба, починається слово; там, де закінчується слово, починається музика; там, де закінчується музика, починається лінія або фарба.

Таблиця 1

Взаємодія художніх видів діяльності у музично-творчому розвитку

Цей напрям взаємодії мистецтв активно досліджується у сучасній початковій школі.

Інший вид синтезу «музика» – «хореографія», «архітектонічна творчість» ще мало оцінений практиками і теоретиками. Особливо ефективним, але мало розповсюдженим синтезом мистецтв є художній синтез хореографічної і архітектонічної творчості [2, 30].

Взаємодію «музики» і «театру» досліджував І. Кузьменко, який зазначив, що «можливості театральних методів у практиці підготовки педагогів зараз активно вивчаються. Методи театральної педагогіки виховують творчу сміливість, віру у власні сили, «тренують» і «формують» художні здібності. Театр об'єднує образотворче мистецтво, музику, драматургію, пластику в єдиній дії, що сприяє індивідуалізації процесу творчої самореалізації» [4, 58].

У наш час театр стає все більше синтезованим утворенням, яке активно включає музику, хореографію, світло- і звукотехніку, музичну електроніку, елементи фото- і телемонтажної продукції тощо. Все це вказує на зростаючий педагогічний вплив театру, на його активізуючу роль у підготовці творчого учителя музики.

Педагогічні умови підготовки до музично-творчого розвитку молодших школярів передбачали формування у майбутніх учителів установки на власний музично-творчий розвиток. При цьому поняття «установка» розглядалося як виникнення стійких схильностей індивідів до певної форми реагування, що спонукає особистість орієнтувати свою діяльність у певному напрямі та діяти певним чином у відношенні до об'єктів та ситуацій діяльності.

Розробляючи сукупність педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя до музично-творчого розвитку, ми розрізняли два види художньо-психологічних установок: загальну (зовнішню) і конкретну (внутрішню).

Внутрішня установка характеризується ставленням до творів мистецтва, до виду, жанру. Вона виникає при безпосередньому контакті з конкретним художнім твором, має динамічний характер і змінюється під його впливом. Внутрішня установка може змінюватися і під впливом предметно-розвивального середовища.

У розроблених нами педагогічних умовах компонент предметно-розвивального середовища передбачав використання п'яти різновидів зовнішніх установок: природа, техніка, людина, знакова інформація (сигнали), художні образи інших, суміжних з музикою видів мистецтв.

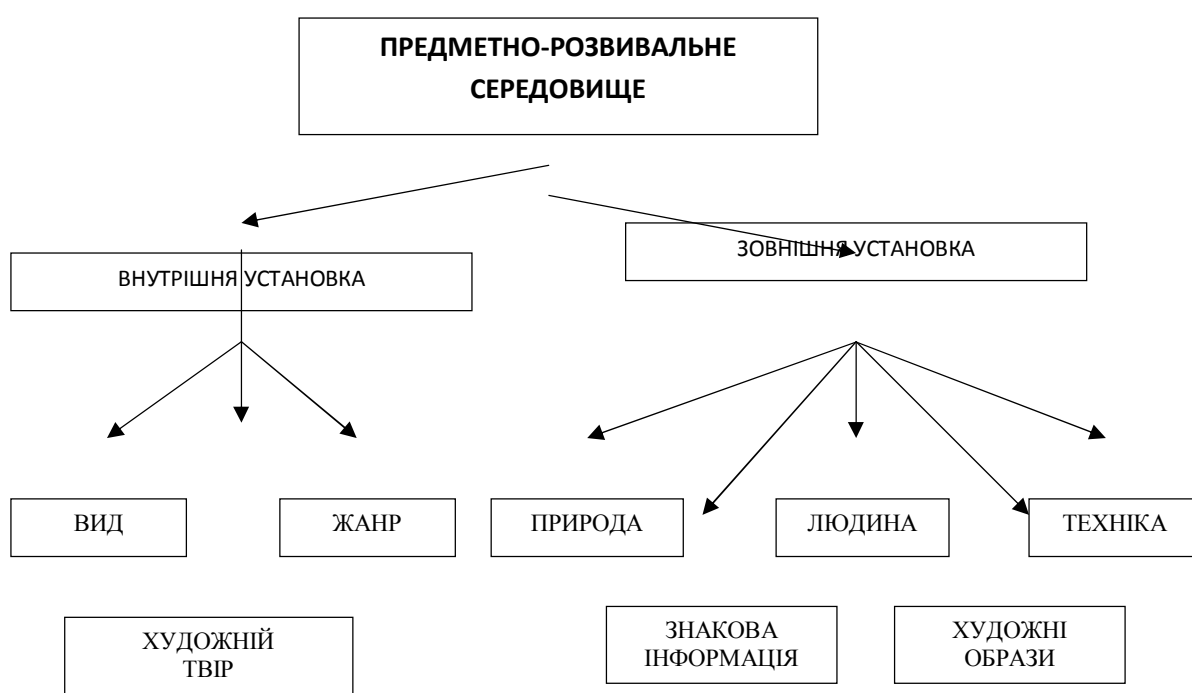
Зовнішньою установкою вважалася диференціація музичної інформації для емоційного, абстрактного і конкретного типів особистості.

Так, у предметно-розвивальному середовищі розрізнялися джерела звукової інформації:

- сигнали (знакові системи) – для музичної творчості з аудіальною інформацією абстрактного типу;
- природа, техніка – для музичної творчості з аудіальною інформацією конкретного типу;
- художні образи – для музичної творчості з аудіальною інформацією емоційного типу (див. табл. 2).

Таблиця 2

Предметно-розвивальне середовище процесу художньо-творчої діяльності

У запропонованих видах інформації будь-який тип особистості вчителя і учня мав змогу безпосередньо контактувати з особистісно ціннісними середовищами життєдіяльності і розвивати у таких середовищах свої музично-творчі здібності.

Вибір типів аудіальних середовищ досліджували відомі психологи Є. Клімов [3] (напрями життєдіяльності), М. Гамезо, І. Домашенко [1], (основні типи сприймання інформації доквілля).

Практика предметно-розвивальних середовищ різного типу (знакова

інформація, природа і техніка, художні образи і людина з її емоційними станами) підлягали інтегруванню музики з хореографією. Як зазначалося вище, найменш дослідженим, але найбільш ефективним для підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку учнів є синтез типу «музика» – «хореографія» – «архітектоніка» (пластичні мистецтва).

Найяскравіший естетичний сенс такого синтезу проектується у хореографічних інсценізаціях, до яких у студентів і молодших школярів є наявне стійке емоційно-позитивне ставлення.

Для кожної хореографічної постановки художники створюють характерні костюми, декорації, пов'язані пластичною і кольоровою будовою з емоційним змістом і рисунком танцювальних рухів. З іншого боку, хореографічне мистецтво є невіддільним від музичної творчості.

Майстерність хореографів майбутнім учителям потрібна тоді, коли зникає стихійний зв'язок танцю з музикою, і танець створюється у відповідності до готової музичної основи, яку можна розглядати як «музичну драматургію» танцю. Потреба у ритмічних хореографічних рухах стає необхідністю, якщо наявна загальна кількість учасників танцю гармонійними синхронними рухами утворює хореографічну художню цілісність. Майбутній учитель в аналогічних ситуаціях «перекладає» твір композитора з допомогою хореографічних засобів виразності й уявно виконує танцювальну композицію разом з кожним учасником. Тому у педагогічних умовах підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів системоутворюючим компонентом вважався зміст, у якому підготовка майбутніх вчителів до музично-творчого розвитку молодших школярів забезпечувалась на основі поліцентричної інтеграції мистецьких дисциплін.

Головний акцент у змісті підготовки майбутніх учителів початкових класів до керівництва музично-творчою діяльністю було зроблено на різні форми навчання студентів – лекційні, практичні, лабораторні заняття.

Розробка змісту музично-творчого розвитку учнів була побудована на засадах розвивального навчання. У відповідності до мети ставились завдання: відібрати компоненти змісту з урахуванням принципів розвивального навчання, структурувати змістові компоненти на засадах інтегративного принципу.

Принципами відбору змістовних блоків було обрано:

– принцип розвитку кожного з видів музичної діяльності, за якими

творчий процес розпочинався вибором особистісно-значущих засобів художньої виразності, а завершувався музичною інтерпретацією образного сюжету твору;

– принцип взаємодії суміжних видів мистецтв, згідно з яким відбувається взаємодоповнення художніх засобів: «музика» – «література (поезія)», «образотворче мистецтво»; «музика» – «архітектоніка», «хореографія»; «музика» – «театр»;

– принцип музичного мистецтва як домінанти полягав в об'єднанні всіх інших засобів художньої виразності суміжних видів мистецтв;

– принцип особистісно-значущого довкілля, який полягав у предметних декораціях, дібраних до музичних творів.

Зміст, як одна із складових педагогічних умов, сам по собі не забезпечував досягнення мети дослідження. Його ефективності сприяли методичне забезпечення музично-творчої діяльності студентів, а також комплексний вплив на учнів різних художніх засобів.

Метою методичного забезпечення змісту було наукове обґрунтування експериментальної методики, а завданням – добір впливу художніх засобів виразності з домінантою музики, апробування методичних розробок у ході формуючого експерименту.

Використовувалась сукупність взаємодоповнюваних методів музично-творчого розвитку особистості: метод емоційної драматургії, дидактичних і творчих ігор, художнього спілкування, багатозначності контрастів, порівняльний метод, метод творчих завдань.

Науково обґрунтована експериментальна методика розроблялась з урахуванням стратегій розширення «емоційного поля» особистості: від сфери утилітарно-практичної діяльності аудіального змісту («різних звуків») через утилітарно-художню діяльність з музики («вокальні звуки») до власне музично-творчої діяльності («музичних звуків»).

Специфікою стратегії розширення «емоційного поля» було поступове послаблення утилітарного значення звукової інформації і плавне зростання художньої значущості музики (див. рис. 1).

**СФЕРА УТИЛІТАРНО-
ХУДОЖНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
З МУЗИКИ**

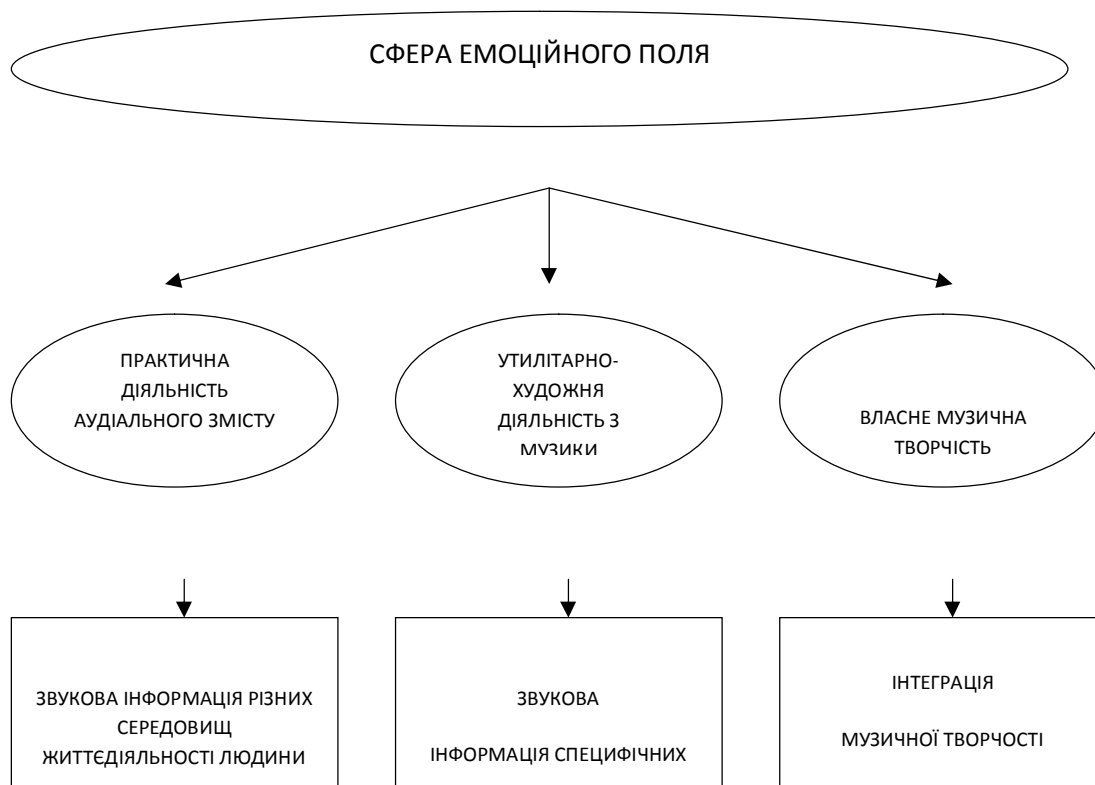

Рис. 1. Сфери «емоційних полів» музично-творчого розвитку

Сфера «емоційного поля» практичної діяльності аудіального змісту включала елементи художньої праці. Здійснювався синтез змісту предметно-пластичної діяльності і музично-творчої. Так, у тематичних блоках з художньої праці виділявся аудіальний зміст, сукупність фізичних звуків різних середовищ: природи, техніки, людини з іншими людьми, знакової інформації, художнього довкілля. Емоційні реакції на звуки середовищ трансформувались у ритміко-організовані самодіяльні «шумові» твори.

Сфера «емоційного поля» утилітарно-художньої діяльності з музики включала специфічні музичні твори, які пов'язувались з фізичними діями: фізкультурою (марші), присипанням дітей (колискові), трудовими традиціями (календарно-обрядовими святами). У сфері «емоційного поля» утилітарно-художньої діяльності музична творчість інтегрувалася з календарно-обрядовими інсценізаціями. Основою були вокальні звуки (див. табл. 3).

Сфера розширення емоційного поля музично-творчого розвитку

У сфері «емоційного поля» власне музична творчість інтегрується з хореографією, образотворчим мистецтвом. Сформовані почуття до тих чи інших музичних творів (маршових, колискових, обрядових, а не емоційні реакції та стани) вимагають нових засобів художньо-творчої діяльності. Такими засобами були власне музичні звуки.

Сфера власне музичної творчості характеризується інтеграцією музичної творчості з хореографією, образотворчим мистецтвом, художньою працею і зумовлюється стійкими почуттями.

Сфера утилітарно-художньої діяльності з музики включає звукову інформацію специфічних музичних творів, пов'язаних з різноманітними діями (марші, колискові, календарно-обрядові свята), які зумовлюються емоційними станами особистості.

Сфера практичної діяльності аудіального змісту включає звукову інформацію різних середовищ життєдіяльності людини й емоційні реакції на них. Три типи «емоційних полів» музично-творчого розвитку у розроблених нами сферах актуалізувалися поетапно. Для урочної форми занять з музичної творчості майбутні вчителі готувалися, використовуючи сукупність методичних прийомів і засобів, а для позакласної музичної творчості – методи музично-ігрових проектів (див. табл. 4).

Організаційні форми підготовки майбутніх учителів до музично-творчого розвитку молодших школярів.

Спеціально створені педагогічні умови для удосконалення сенсорного компоненту підготовки вчителя до музичної творчості торкаються змісту, методики і організаційних форм позакласних занять з музики, а для удосконалення когнітивного компоненту більше підходять педагогічні умови урочної форми занять. Враховуючи те, що в контрольних і експериментальних групах є студенти із потребами сенсорного і когнітивного розвитку, важливо було створити педагогічні умови, які б забезпечили взаємодоповнення урочних і позаурочних форм занять з музики.

Змінити усталені форми занять з музичного розвитку учнів, поєднати урочну і позакласну форми творчості здатний лише вчитель з установкою на конструктивний підхід до навчально-виховного процесу і до педагогічного самовдосконалення. Саме тому в сукупності педагогічних умов, сприятливих для підготовки вчителя до музичної творчості з учнями важливо було врахувати теоретичні положення і досвід «педагогічного мистецтва», зокрема

«театральної педагогіки».

Лише володіючи сукупністю таких педагогічних умов, майбутній учитель досконало використовуватиме стратегії перетворення з предмета музики на музично-творчий розвиток особистості учнів, задовольнятиме потреби у самовихованні, саморозвитку себе й інших учасників навчально-виховного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гамезо М.В., Домашенко И.А. Атлас по психологии: Информационно-методическое пособие к курсу «Психология человека». – 2-е изд. испр. и доп. – М.: Изд. Рос. пед. агентства, 1998. – 272 с.
2. Каган М.С. Роль и взаимодействие искусств в педагогическом процессе // Музыка в школе. – 1984. – № 4. – С. 28-32.
3. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 512 с.
4. Кузьменко Р.А. Формирование системы образующих элементов педагогического мастерства будущего учителя музыки общеобразовательной школы (на материале музыкально-педагогических факультетов): Дис. канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 1991. – 197 с.
5. Мартынова Г.М. Зміст, форми і методи формування креативності учнів засобами музики: Навч. посібник для студентів пед. навч. закладів / Криворізький держ. пед. ін-т. – К., 1995. – 134 с.
6. Масол Л.М. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій // Мистецтво та освіта. – 2001.– № 1. – С. 2-5.